

Justitiedepartementet
Straffrättsenheten
Ju2019/02172/L5

Rädda Barnens svar på remissen Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32)

Rädda Barnen har beretts tillfälle att lämna synpunkter på betänkandet Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32).

Sammanfattning

Rädda Barnen välkomnar förslaget om att det görs straffbart att utsätta ett barn för att bevittna våld i nära relation. Det är en fråga som vi tillsammans med många andra barnrättsorganisationer har drivit länge. Rädda Barnen anser att utredningen har gjort ett grundligt utredningsarbete och att betänkandet är välskrivet och med ett tydligt barnrättsperspektiv.

Rädda Barnen tillstyrker förslagen i sin helhet men lämnar följande kommentarer

- Rädda Barnen anser att barnfridsbrottet bör omfatta barns upplevelser av våld och inte enbart bevittnande. Barn registrerar våld med både syn-, hörsel- och känselintryck. Känselintrycket är i dessa situationer minst lika skrämmande som de direkta syn- eller hörselintrycken.
- Rädda Barnen understryker vikten av att den särskilda företrädaren för barn har särskild utbildning om barns rättigheter, barns utsatthet för våld och övergrepp och hur man kommunicerar med barn i olika åldrar och utvecklingsstadier.
- Rädda Barnen ser ett behov av att rättsprocessen blir mer barnanpassad och att yrkesverksamma inom hela rättskedjan får ökad kunskap om barns rättigheter.
- Rädda Barnen anser att frågan om hur barns behov av stöd i samband med olika rättsprocesser kan tillgodoses på bästa sätt behöver utredas vidare.
- Rädda Barnen anser att barnhusens verksamhet behöver lagregleras så att alla barn som drabbas av våld får ett likvärdigt och samordnat stöd utifrån barnets bästa i hela landet.
- Rädda Barnen anser att regeringen noga behöver följa utvecklingen av handläggningstider inom rättssystemet och även se över möjligheten att minska tidsfristen för handläggning av brott mot barn.

Rädda Barnen tillstyrker att det görs straffbart att utsätta barn för att bevittna våld mellan närstående

Rädda Barnen tillstyrker förslaget om att det görs straffbart att utsätta ett barn för att bevittna en brottslig gärning i nära relation. Forskning visar tydligt att barn som upplever våld riskerar allvarliga negativa konsekvenser - för det psykiska måendet, relationer och skolgång - och att konsekvenserna kan bli livslånga. Detta gäller oavsett om barnet blir direkt utsatt för våld eller om barnet lever med våld i hemmet. Förlusten av trygghet, tillit och förtroende samt rädslan och smärtan är ofta lika stor. Rädda Barnen anser att rätten att växa upp i frihet från våld och kränkningar är särskilt skyddsvärda intressen och att det därför är befogat med ett straffrättsligt skydd. Rädda Barnen instämmer med utredningens konstaterande att barn som bevittnat våld idag inte blir synliggjorda och föremål för insatser utifrån en ställning som brottsoffer för egen räkning av socialtjänst, hälso- och sjukvård, polis och andra instanser. Rädda Barnen tror också att en kriminalisering kan få en normerande effekt och medföra en strängare syn på att utsätta barn för att uppleva våld mellan närstående.

Barnfridsbrott utifrån en hederskontext

Utredningen har särskilt lyft barn som upplever våld inom en hederskontext, vilket är positivt. Införandet av ett barnfridsbrott öppnar för att barn som lever med hedersrelaterat våld mellan närstående kan bli synliggjorda i högre utsträckning av samhället. Rädda Barnen vill dock betona att för barn vars anhöriga blir direkt utsatta för våld i en hederskontext kan det vara extra svårt att berätta om detta för utomstående, inte minst rättsväsendet. Den unge kan ha sett begränsningar, ryktesspridning, isolering/uteslutning från familj, tvångsgifte, fysiskt och psykiskt våld inom familjen och det är ett hot att allt detta kan hända den unge själv om den inte följer påbjudna regler eller berättar för utomstående. Dessa barn utsätts av ett tryck från fler än våldsutövaren och konsekvenserna kan bli stora.

Av den motiverande texten framgår att utifrån barnets perspektiv kan offer för grundbrottet och gärningsperson vara t.ex. föräldrar, nya partner till föräldrar, syskon eller andra nära släktingar (s. 192). Hedersrelaterat våld och förtryck handlar om att våldet och förtrycket sker via slakten, som kan vara kusin, mor och farföräldrar och även avlägsna släktingar i hemlandet. För att inte riskera en för snäv definition anser Rädda Barnen att personkategorierna tydligare behöver exemplifieras utifrån en hederskontext, t.ex. morbror/farbror, faster/moster och kusin.

Barn med intellektuell funktionsnedsättning

Av författningskommentaren framgår att straffbestämmelsen ska vara tillämplig även då barnet på grund av låg ålder eller av andra orsaker inte kan berätta om sina upplevelser. För straffansvar ska då krävas att det går att fastställa att barnet har varit närvarande vid gärningen på ett sådant sätt att det objektivt går att dra slutsatsen att barnet sett eller hört gärningen. Rädda Barnen vill särskilt framhålla att barn med en intellektuell funktionsnedsättning är särskilt utsatta då de både kan ha svårt att förstå vad våld är och ha svårt att uttrycka sig. Det är viktigt att straffansvar kan komma ifråga även om barnet på grund av olika funktionsnedsättningar inte kan uttrycka eller bevisa på vilket sätt upplevelsen av våldet har påverkat hen.

Rädda Barnen anser att barnfridsbrottet bör omfatta barns upplevelse av våld - inte enbart bevittnande

Enligt utredningens förslag ska endast bevittnande av våld mellan närstående ingå i barnfridsbrottet, dvs. barnet ska ha sett eller hört gärningen. Det innebär att då ett barn upplever våld i hemmet på andra sätt än genom att se eller höra våldshandlingen, t.ex. genom att barnet ser fysiska skador på sin förälder, har ett sönderslaget hem, eller befinner sig i ett annat rum när våldshandlingarna sker (utan att se eller höra), kommer detta inte att anses vara ett brott. Barns direkta upplevelser av våld mellan föräldrar består oftast av syn-, hörsel- och känselintryck. Barns omedelbara upplevelser av våldet är i dessa situationer minst lika skrämmande oavsett vilket sinne som förnimmer våldet. Att ställa krav på att barnet ska ha hört eller sett våldet kommer att sätta barnet i en mycket svår situation då hen måste kunna skilja på med vilket sinne som hen har uppfattat våldet. Hörde barnet verkligen våldet eller uppfattade barnet "bara" våldet med känslointryck? Kravet på att barnet ska ha sett eller hört våldet kan också leda till att våldsutövare väljer att sätta på barnet hörlurar eller liknande för att undvika att barnet ska kunna sägas ha bevittnat våldet. Sådana "strategier" beskrivs av barn som mycket traumatiska eftersom barnet är fullt medveten om vad detta innebär, dvs. vad som kommer att ske.

Utredningen för ett resonemang kring avgränsningen i förhållande till legalitetsprincipen och vikten av att inte lägga fram ett förslag som bedöms vara för diffust i definitionen av det agerande som ska kriminaliseras. Det är självklart viktigt att säkerställa tillämpbara straffbestämmelser med hög förutsägbarhet. Rädda Barnen vill dock framhålla barnets intressen och rättssäkerhet och förordar att barnfridsbrottet bör omfatta barns upplevelse av våld med såväl syn-, hörsel- som känslointryck. Det ska vara tillräckligt att barnet har befunnit sig i omedelbar närhet till våldshandlingen, t.ex. i bostaden eller att barnet kan se spår av våldet i efterhand, t.ex. i form av skador på egendom eller på den närstående. Rädda Barnen anser därför att begreppet "bevittna" ska ersättas med begreppet "uppleva". Det ger ett mycket starkare straffrättsligt skydd för barnet och sätter inte lika stark press på barnet att kunna precisera med vilket sinne hen uppfattade våldet. En sådan konstruktion ger även ett starkare skydd för de barn som på grund av olika funktionsnedsättningar inte kan berätta om sina upplevelser eller uttrycka på vilket sätt upplevelsen av våldet har påverkat hen.

Fler åtgärder behövs för att stödja barn som upplever våld i hemmet

Artikel 39 i barnkonventionen ställer krav på staterna att vidta åtgärder för att hjälpa barn som har utsatts för någon form av våld eller övergrepp. De grundläggande principerna i barnkonventionen kräver att sådana åtgärder ska vara tillgängliga för alla barn som har drabbats, utan åtskillnad, och att barnets bästa måste komma i främsta rummet. Rädda Barnen vill understryka att det behövs en rad åtgärder utöver kriminalisering för att ge de barn som upplever våld i hemmet den hjälp och det stöd som de har rätt till. Att barnet genom kriminaliseringen blir en del av rättsprocessen mot en förälder eller en annan närstående, försätter barnet i en situation som på flera sätt kan vara svår att hantera. Samhället måste därför agera snabbt och samlat för att se till att barnets rättigheter och behov tillgodoses.

Barnets rätt till skydd, stöd och rehabilitering behöver stärkas

Som en följd av den föreslagna straffbestämmelsen om barnfridsbrott kommer antalet brottsutredningar som omfattar barn som är målsägande att öka. Det ställer än högre krav på att socialtjänsten och hälso- och sjukvården finns tillgänglig och tillgodoser barnets rätt till skydd, stöd och rehabilitering såväl före, under och

efter rättsprocessen. Många barn, familjer och professionella som Rädda Barnen möter berättar om att stöd och behandling inte påbörjas när brottsutredningen dröjer. Detta mot bakgrund av att sjukvård eller andra aktörer inte vill störa en pågående brottsutredning, eller för att barnets situation inte anses vara tillräckligt stabil för att en behandling ska kunna genomföras. Rädda Barnen anser att det är av största vikt att de olika aktörer som arbetar med barn utsatta för våld, så som socialtjänst, hälso- och sjukvård, polis och åklagare, har en god samverkan utifrån barnets bästa. Detta sker ofta när det finns ett barnahus, dock saknas fortfarande barnahus i stora delar av Sverige.

Rättsprocessen behöver genomföras med största skyndsamhet

Det är också mycket viktigt att rättsprocessen genomförs med största skyndsamhet. Det är en förutsättning både för att minska barnets lidande och för att barnets förtroende för rättsväsendet och vuxenvärlden inte ska skadas. Rädda Barnen har sedan flera år regelbundet granskat åklagarmyndighetens statistik över hur lång tid det tar från polisanmälan till att en åklagare fattar ett beslut om eventuellt åtal i ärenden där ett barn misstänks ha utsatts för ett allvarligt brott. Våra granskningar visar att en tredjedel av barnen får vänta betydligt längre än de 90 dagar som lagen föreskriver att det får ta. Vi ser också stora skillnader mellan olika åklagarkammare i Sverige, där glesbygd och norra Sverige verkar ha störst svårigheter att hantera dessa ärenden skyndsamt. Det är särskilt allvarligt eftersom socialtjänsten och hälso- och sjukvården har mindre resurser och lägre tillgänglighet i glesbygden.

Rättsprocessen behöver barnanpassas

Utredningen uppskattar att cirka 4 000 barn per år kommer att höras med anledning av misstanke om barnfridsbrott. Det innebär att fler barn kommer att bli involverade i rättsprocesser. Rädda Barnen vill betona att dessa utredningar måste utredas så barnvänligt som möjligt. Det finns ett stort behov av att utveckla rättsprocessen så att den blir mer barnanpassad och att yrkesverksamma inom hela rättskedjan får ökad kunskap om barns rättigheter. Enligt såväl riktlinjer från Europarådets ministerkommitté som från Barnrättskommittén ska yrkesverksamma som kommer i kontakt med barn få nödvändig utbildning i barns rättigheter och behov i olika åldersgrupper. Yrkesverksamma som kommer i kontakt med barn ska också utbildas i att kommunicera med barn i alla åldrar och utvecklingsstadier samt med barn i särskilt utsatta situationer (se Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12 (2009) Barnets rätt att bli hörd och Riktlinjer från Europarådets ministerkommitté för ett barnvänligt rättsväsende). Barnahus är ett steg i rätt riktning för att tillförsäkra att barn som har utsatts för brott får ett gott bemötande.

Det behövs en ny straffrättslig bestämmelse om misshandel av barn

Enligt artikel 19 i barnkonventionen ska konventionsstaterna vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld. Rädda Barnen anser att utredningens förslag är ett stort steg framåt för att stärka rättigheterna för barn men att det krävs ytterligare lagstiftningsåtgärder. Rädda Barnen anser t.ex. att det behöver införas en ny bestämmelse om misshandel av barn i brottsbalken som är förenlig med artikel 19 i barnkonventionen och det s.k. agaförbudet i 6 kap. 1 § föräldrabalken (FB).

Konsekvenser för barn i ärenden om vårdnad, boende och umgänge

Rädda Barnen vill erinra om betydelsen av att den nya lagstiftningen och barnets status som brottsoffer får genomslag i tillämpningen av annan lagstiftning, t.ex. i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Rätten till

skydd är enligt barnkonventionens artikel 6 och 19, särskilt starkt i barnets hem och innebär att barnet ska skyddas från alla former av våld när barnet är i föräldrarnas vård. Enligt föräldrabalken ska barnets bästa vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. I bedömningen ska det särskilt vägas in om det föreligger en risk för att barnet eller annan familjemedlem utsätts för övergrepp eller far illa på annat sätt (6 kap. 2 a § FB). Trots att hänsyn ska tas till barnets vilja så är det mycket svårt för ett barn att vägra träffa sina föräldrar. Föräldrarätten är enligt tradition mycket stark i svensk lag och det krävs mycket starka bevis för att en förälder ska bedömas som olämplig för umgänge med sina barn. I realiteten kan det innebära att barn tvingas till umgänge med den förälder som kan vara förövaren. I fall där ena föräldern skyddar barnet från den våldsutövande föräldern kan hen dessutom bedömas som mer olämplig, på grund av samarbetssvårigheter, än den förälder som utövar våldet. Detta i sig skapar en dubbel utsatthet för barnet som är oacceptabel. Det är Rädda Barnens förhoppning att barnets status som brottsoffer i de fall barnet upplevt våld mellan närstående, kan leda till att barnets behov av skydd uppmärksammas mer och få större betydelse i socialnämndernas och domstolarnas riskbedömningar. Barnets rätt att få välja umgänge och barnets bästa bedömningar måste få en betydligt starkare ställning i ärenden om vårdnad, boende och umgänge.

Rädda Barnen vill i sammanhanget även uppmärksamma behovet av lagstiftningsåtgärder för att i praktiken möjliggöra en snabb vårdnadsöverflyttning när en vårdnadshavare har dödat eller allvarligt skadat den andra föräldern. Idag dröjer det ofta lång tid innan en överflyttning sker, ofta för att det för tillfället saknas en lämplig person som är villig att åta sig uppdraget som särskilt förordnad vårdnadshavare. Ur ett barnrättsperspektiv är det givetvis oacceptabelt att en förälder kvarstår som vårdnadshavare för barnet i en sådan situation. Rädda Barnen anser att regeringen snarast ska gå vidare med det förslag som 2014 års vårdnadsutredning lämnade i sitt slutbetänkande *Se barnet!* (SOU 2017:6), dvs. att det ska vara möjligt att flytta över vårdnaden till en tillfällig vårdnadshavare i avvaktan på att en särskilt förordnad vårdnadshavare utses.

Rädda Barnen tillstyrker utvidgningen av uppdraget som särskild företrädare för barn

Rädda Barnen tillstyrker förslaget om att uppdraget som särskild företrädare för barn utvidgas till att även ta tillvara barnets rätt i angelägenheter som rör verkställighet för utbetalning av skadestånd och ansökan om brottsskadeersättning. Rädda Barnen tillstyrker även att lagtexten förtydligas så att det framgår vad uppdraget som särskild företrädare innefattar. En förutsättning för att barnet ska ges rimliga förutsättningar att vara delaktig i processen är att barnet får information på ett begripligt sätt och får möjlighet att ställa frågor och framföra sina åsikter. Enligt 5 § lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn, får endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter samt personliga egenskaper är särskilt lämplig för uppdraget förordnas. I Barnafriids slutrapport *Utvärdering av Barnahus 2019* framgår att flera barnahus lyfter fram problem med hur de särskilda företrädarna utför sitt uppdrag. Rädda Barnen vill understryka vikten av att den särskilda företrädaren har särskild utbildning om barns rättigheter, barns utsatthet för våld och övergrepp och hur man kommunicerar med barn i olika åldrar och utvecklingsstadier. Domstolarna måste vid bedömningen av vem som ska utses som särskild företrädare säkerställa kravet på särskild lämplighet.

Rädda Barnen anser att möjligheten att införa en ny form av ombud för barn i rättsprocesser bör utredas

Rädda Barnen delar utredningens bedömning att det finns stora luckor för tillvaratagande av barns rätt utanför det område som omfattas av den särskilda företrädarens uppdrag. Uppdraget som särskild företrädare är inriktat på att skapa goda förutsättningar för att utreda misstankar om brott mot ett barn. Det ligger däremot utanför uppdraget att fatta beslut om sociala insatser och vård för ett barn. Idag är det vårdnadshavaren som ansvarar för att tillgodose ett barns vårdbehov. Som utredningen konstaterar finns det dock ett behov av att någon utomstående kan träda in i vårdnadshavarnas ställe och besluta i vissa omsorgsbeslut som till exempel vissa vårdinsatser och krisstöd. Barn har rätt till stöd och rehabilitering och ska inte behöva vänta på till exempel krisstöd i en svår situation för att gärningspersonen vill förhindra detta. Den möjlighet socialnämnden har att bestämma om insatser till ett barn trots att endast en av vårdnadshavarna har samtyckt till det (6 kap. 13 a § FB), täcker inte upp i alla situationer. Föräldrar som själva har utsatts för våld kan ha en försämrad förmåga att se till att barnet får stöd och hjälp.

Rädda Barnen anser, i likhet med utredningen, att frågan om hur barns behov av stöd i samband med rättsprocessen kan tillgodoses på bästa sätt behöver utredas vidare. Rädda Barnen delar utredningens bedömning att en sådan utredning bör ha ett brett uppdrag och även utreda förutsättningarna för att ge barn rätt till ett eget ombud i vårdnadskonflikter. Rätten att komma till tals som barn har i vårdnadsmål idag innebär att barnet är beroende av att någon annan aktör i processen säkerställer att dess perspektiv kommer fram. FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén), har i sina slutsatser till Sverige år 2015 menat att rätten att komma till tals är otillräckligt genomförd i praktiken, särskilt när det gäller bl.a. vårdnad, boende och umgänge och utredningar inom socialtjänsten. Barnrättskommittén rekommenderar Sverige att vidta rättsliga åtgärder som erkänner barnets rätt att komma till tals i rättsliga förfaranden. Rädda Barnen möter många barn som upplever att de inte blivit lyssnade på av socialtjänsten och domstol i samband med ärenden som rör vårdnad, boende och umgänge, och att deras vilja inte blivit beaktad. Barn berättar också att de inte fått tillräcklig information om sina rättigheter och skyldigheter i samband med föräldrars tvister om vårdnad, boende och umgänge. Det är Rädda Barnens uppfattning att ett ombud för barn skulle göra stor skillnad för barns möjligheter att utöva sina rättigheter och stärka barnets ställning i vårdnadsärenden avsevärt.

Skadestånd och brottsskadeersättning

Utredningen kommer till slutsatsen att ett slopande av rätten till särskild brottsskadeersättning för bevitnande inte kommer att försätta de drabbade barnen i ett sämre läge. Utredningen menar att det snarare är så att den föreslagna straffbestämmelsen kommer att ha ett vidare tillämpningsområde än regleringen om särskild brottsskadeersättning för bevitnande. Rädda Barnen vill framhålla att det är oerhört viktigt att ett avskaffande av brottsskadeersättningen för bevitnande inte får leda till att vissa barn som tidigare varit berättigade till ekonomisk kompensation nu blir utan. Rädda Barnen anser därför att Brottsoffermyndigheten bör ges i uppdrag att följa upp effekten av lagändringen.

Det behövs en nationell styrning av barnhusen

Rädda Barnen delar utredningens bedömning att frågan om reglering och styrning av barnhusens verksamhet behöver utredas särskilt. I Barnafriids slutrapport *Utvärdering av Barnahus 2019* framgår att det finns områden i Sverige där barn saknar tillgång till barnahus. Det saknas barnahus i södra Sverige, men framförallt i norra Sverige. Likvärdigheten över landet varierar också på så sätt att resurserna på de befintliga barnhusen varierar kraftigt. Det är oacceptabelt att barn som utsatts för våld har helt olika villkor beroende på var de bor i Sverige. Barn ska ha samma rättigheter i hela landet, och alla barn ska ha tillgång till ett barnahus av bra kvalitet om de utsätts för våldsbrott. Rädda Barnen anser att barnhusens verksamhet behöver lagregleras så att alla barn som drabbas av våld får ett likvärdigt och samordnat stöd utifrån barnets bästa.

Regeringen behöver följa utvecklingen av handläggningstiderna i rättssystemet

Utredningen bedömer att kostnaderna för införandet av barnfrieidsbrottet inte blir större än att de kan rymmas inom Sveriges domstolars, Åklagarmyndighetens, Polismyndighetens och Brottsoffermyndighetens nuvarande anslag (s. 262). Skyndsamhetskravet på grund av minderårig målsägande enligt 2 a § förundersökningskungörelsen kommer att omfatta barnfrieidsbrott av normalgraden men inte mindre allvarliga brott. Rädda Barnen har under åtta års tid visat att barn som utsätts för allvarliga brott får vänta betydligt längre tid än de 90 dagar som förundersökningskungörelsen kräver. Våra analyser visar att det handlar om en tredjedel av barnen men att skillnaderna är stora över landet. Det betyder att rättstillämpningen inte är likvärdig för barn som misstänks ha utsatts för brott. Långa handläggningstider riskerar att både förvärra barnets hälsa samt barnets möjlighet till skydd, stöd och behandling. Rädda Barnen anser att regeringen noga behöver följa utvecklingen av handläggningstider inom rättssystemet och även se över möjligheten att minska tidsfristen för handläggning av brott mot barn (Rädda Barnen, Rapport 2018 - *När förundersökningen drar ut på tiden*).

Rädda Barnen tillstyrker förslaget om en ny straffbestämmelse om uppmaning att begå självmord

Rädda Barnen tillstyrker förslaget om en ny straffbestämmelse om uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord. Rädda Barnen ser positivt på att utredningen särskilt lyft situationen för barn och unga som upplever våld inom en hederskontext. För dessa barn och unga kan självmord vara arrangerade, påtvingade eller begås självmant. Av Allmänna Barnhusets rapport "Det är mitt liv!" framgår bl.a. att självmordstankar är högre hos unga som inte får välja sin framtida partner.

Ola Mattsson
Chef Sverigeprogrammet
Rädda Barnen

